

İSTANBUL SÖZLEŞMESİ VE 2017 TÜRKİYE GÖLGE RAPORUNA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME*

Dr. Öğr. Üyesi TuĐba BAYRAKTAR**

ISTANBUL CONVENTION AND AN ASSESSMENT OF THE 2017 TURKEY SHADOW REPORT

Makaleye Atıf

Klasik Usul: Bayraktar, TuĐba: İstanbul Sözleşmesi ve 2017 Türkiye Gölge Raporuna İlişkin Bir Değerlendirme, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dergisi, C. 26, S. 3, 2018, s. 87-111.

APA: BAYRAKTAR, T. (2018). İstanbul Sözleşmesi ve 2017 Türkiye Gölge Raporuna İlişkin Bir Değerlendirme. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dergisi, 26 (3), 87-111. DOI: 10.15337/suhfd.438125.

* **Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih:** 28.06.2018

Kabul EdildiĐi Tarih: 06.12.2018

DOI Numarası: [10.15337/suhfd.438125](https://doi.org/10.15337/suhfd.438125)

** Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakóltesi

E-mail Adresi: tbayraktar@konya.edu.tr

ORCID ID: [0000-0001-5738-2829](https://orcid.org/0000-0001-5738-2829)

ÖZ

“İstanbul Sözleşmesi” olarak anılan “Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Sözleşmesi”, 11 Mayıs 2011’de İstanbul’da imzaya açılmış, 1 Ağustos 2014 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Bu Sözleşme, kadına yönelik şiddet konusunda bağlayıcılığa sahip ilk uluslararası sözleşmedir. Sözleşme, kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi, her türlü şiddet mağduru olan kadınların korunması, kadınlara şiddet yaşatanların etkili kovuşturulması ve cezalandırılması ve bu konulara çok yönlü stratejilerle yaklaşma gereğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Sözleşme’de, devletin bütün alanlarda politika saptarken ve uygularken toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi perspektiflerinin olması şiddetle etkili mücadele için olmazsa olmaz olarak görülmektedir. İstanbul Sözleşmesi’nin 11. bölümü “İzleme Mekanizması” başlığı altında, “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddete Karşı Eylem Uzman Grubu yani “GREVIO” yu düzenlemiştir. GREVIO, Sözleşme’nin gereklerinin yerine getirilip getirilmediğini izlemek üzere alanında uzman üyelerden oluşturulması gereken denetleme organıdır. 2015 yılında yapılan seçimle belirlenen 10 üyeden oluşan GREVIO’nun ilk değerlendirme dönemi 2016 yılında başlamıştır. Bu çalışmada, genel olarak İstanbul Sözleşmesi ve onun denetleme organı GREVIO hakkında bilgi verildikten sonra, İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu’nun GREVIO’ya sunmak üzere hazırladığı “Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Sözleşmesi’nin hükümlerini yürürlüğe koyan kanuni ve diğer tedbirler hakkında Türkiye’nin ilk raporuna ilişkin 2017 gölge raporu değerlendirilecektir.

ANAHTAR KELİMELEER: İstanbul Sözleşmesi, GREVIO, Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddet, Gölge Rapor, Toplumsal Cinsiyet.

ABSTRACT

“The European Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence”, is known as Istanbul Convention, was signed in Istanbul on 11 May 2011, and was enacted in 1 August 2014. This Convention is the first international agreement binding on Violence Against Women. The Convention emphasizes the need for the prevention of violence against women, the protection of women victims of violence, the effective prosecution and Punishment of those who perpetuate violence against women, and the need for multilateral strategies to address these

issues. In this context, it is seen that the state's perspective on gender equality and empowerment of women is essential for effective combat with violence. The 11th part of the Istanbul Convention, under the heading of "Monitoring Mechanism", organized "GREVIO", A Group of Experts on Violence Against Women and Domestic Violence Against Women. GREVIO is made up of experts in the field of violence against women created to check whether the requirements of the Convention have been met. The first evaluation period of GREVIO, consisting of 10 members elected in 2015, began in 2016. In this study, after informing about the Istanbul Convention and its supervisory body, strike, the Istanbul Convention will be evaluated by the Turkish monitoring platform on 2017 Shadow Report on Turkey's first report on the legal and other measures to implement the provisions of the European Convention on combating and combating violence against women and domestic violence.

KEY WORDS: Istanbul Convention, GREVIO, violence against women and domestic violence, shadow report, gender.

GİRİŞ

11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzaya açılan Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi, kısa adıyla İstanbul Sözleşmesi¹, 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Özel olarak kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti hedef alan ilk Avrupa sözleşmesi olma niteliğini taşıyan Sözleşmeyi², Türkiye, imzaya açıldığı 11 Mayıs 2011 tarihinde imzalamış, 8 Mart 2012 tarihinde ise onaylanmasına dair karar Resmi Gazete'de yayımlanmıştır³. Türkiye, Sözleşme'ye çekince koymadan taraf olmuştur.

¹ Sözleşme, İstanbul'da imzaya açıldığı için İstanbul Sözleşmesi olarak da anılır.

² BAKIRCI, Kadriye, "İstanbul Sözleşmesi", Ankara Barosu Dergisi, Y.2015/4, s. 133.

³ "11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzalanan ve 24/11/2011 tarihli ve 6251 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin onaylanması; Dışişleri Bakanlığının 12/1/2012 tarihli ve HUM/7771842 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanununun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 10/2/2012 tarihinde kararlaştırılmıştır." Bkz. 8 Mart 2012 tarihli ve 28227 mükerrer sayılı Resmi Gazete

Dünya genelinde güncelliğini koruyan ve mücadele edilmesi gereken “şiddet” kavramı, insanların temel hak ve özgürlüklerini ihlal eden olguların başında gelmektedir. Şiddetin en yaygın biçimi olan kadına karşı şiddet ise hem bir insan hakkı ihlali hem de kadının yaşamını tehdit eden ve sosyal hayata girmesini engelleyen bir sorundur. Kadına yönelik şiddet dünyaca bilinen bir olgudur. Kadına karşı şiddet dünyanın her yerinde yaygın, sosyal ve ekonomik statü, ırk, din gibi faktörlerden bağımsız hatta meşru görülebilen ve çok eski zamanlardan beri mevcut olan bir olgudur. Kadınlar şiddet olaylarına, işyerinde, sokakta, okulda ama maalesef en çok da en korundukları yer diye düşünülen “aile içinde” maruz kalmaktadırlar. Aile içi şiddet, ne kadar yaygın olduğu tam olarak bilinemeyen bir olaydır. Çünkü aile içi şiddet aile mahremiyetinin bir unsuru olarak görüldüğü için ya da korku, çaresizlik gibi duygularla çoğu zaman gizlenmektedir. Dolayısıyla da mücadele edilmesi ve önlenmesi zor bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır⁴.

Kadına yönelik şiddet, özellikle de aile içi şiddet yeni bir olgu olmamasına rağmen, bir sorun olarak algılanması ve önlenmesine yönelik çalışmaların başlatılması 1970’li yıllardan sonra gündeme gelebilmiştir. Yukarıda ifade edilen sebeplerle özellikle kadına karşı şiddet mahremiyet gerektiren özel bir durum olarak görülüp sessizce katlanıldığı için insan hakları kuruluşlarının ve hukuk düzeninin ilgisini çekmesi oldukça yakın bir zamana denk düşmektedir.

Cinsiyetin iki tipi vardır: Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet. Biyolojik cinsiyet fiziksel farklılığı ifade ederken toplumsal cinsiyet ise toplumun cinslere özgü saydığı roller ile ilgilidir⁵. Bir başka deyişle, kadınlık ve erkeklığın biyolojik ve değişmez bir temeli olsa da, cinsiyet bu temelden ibaret değildir. Toplumsal cinsiyet, bu temel üzerine kurulan ve toplumsal bağlama göre değişen bir haldir⁶. Türk toplumunda ise var olan toplumsal

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.htm> (Erişim: 05.12.2018).

⁴ KARINCA, Eray, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddete İlişkin Hukuksal Durum ve Uygulama Örnekleri, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi, Ankara 2008, s. 3.

⁵ CAN, İslam, “Tarih, Toplum ve Kültür Bağlamında Aile ve Kadın”, Sistemik Aile Sosyolojisi, (Ed: Mustafa AYDIN), Çizgi Kitabevi, Konya 2013, s. 215.

⁶ BORA, Aksu, Kadınların Sınıfı (Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası), İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2018, s. 37.

cinsiyet ayrımını ve kadınlık olgusunu, toplumsal kültürel dokunun genel yapısıyla birlikte ele almak gerekir ve Türk toplumunda kadını ayırıştırıcı toplumsal cinsiyetin varlığı, toplumun yüzyıllarca biriktirdiği, oluşturduğu ve temsil ettiği kimlikle birlikte okunarak anlamlı kılınabilir⁷.

Dünya’da 1970’li yıllardan itibaren önem kazanan şiddet sorunu Türkiye’de ise 1980’li yılların ortalarından itibaren tartışılmaya başlanmıştır⁸.1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren, ilgili ulusal mevzuat gözden geçirilmiş, çeşitli yasal düzenlemeler yapılarak kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yolunda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ulusal mevzuat çerçevesinde İstanbul Sözleşmesi’nin hükümleri göz önüne alınarak hazırlanan 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun”a özellikle değinmek gerekir. Bu düzenlemeden itibaren; can ve mal güvenliği açısından tehdit edilen kadınların yanı sıra aynı durumda olan çocuklar, aile bireyleri hatta tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan ve olduğunu ortaya koyan herkes, bu Kanun’un 2. maddesinde tanımlandığı şekilde şiddete uğradığında ya da şiddete uğrama tehlikesi ile karşı karşıya kaldığında, talebi olup olmadığına bakılmaksızın 6284 sayılı Kanun’un sağladığı koruyup kollama tedbirlerinden yararlanabilecektir⁹.

Kadın hakları ve kadının sorunlarına ilişkin olarak ulusal mevzuatta yapılan değişikliklerin yanı sıra uluslararası alanda da Türkiye, altı temel Birleşmiş Milletler (BM) insan hakları sözleşmesine taraftır¹⁰.

I.GENEL OLARAK İSTANBUL SÖZLEŞMESİ

Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), 1979’da kabul edilmiş, 1981’de yürürlüğe girmiş ve 1985’de Türkiye tarafından imzalanmıştır. Kadına Karşı Ayrımcılığın

⁷ BİNGÖL, Orhan, “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı I): Y. 2014, s. 110.

⁸ YANIK, Aygül; HANBABA, Zeynep; SOYGÜR, Sevinç; AYALTI, Büşra; DOĞAN, Meral, “Kadına Yönelik Şiddet Davranışlarının Değerlendirilmesi: Türkiye’den Kanıt”, Electronic Journal of Vocational Colleges, Y. Aralık 2014, s. 105.

⁹ ŞEN, Ersan, “Bireyin Şiddete Karşı Korunması”, <https://www.kararara.com/forum/viewtopic.php?f=21&t=389229> (Erişim: 17.05.2018).

¹⁰ Türkiye’de Kadın Hakları Alanında Kaydedilen Gelişmeler, T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-de-kadin-haklari-alaninda-kaydedilen-gelismeler.tr.mfa> (Erişim: 25.04.2018).

Önlenmesi Komisyonu'nun (CEDAW Komisyonu) 19 Nolu (1992) kadına yönelik şiddet hakkındaki genel Tavsiye Kararı kadına yönelik cinsiyete dayalı şiddetin bir ayrımcılık şekli olarak tanınmasına yardımcı olmuştur¹¹. Buradan yola çıkarak hazırlanan İstanbul Sözleşmesi'nin önsözü incelendiğinde, Sözleşme'nin hedefinin kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetten arındırılmış bir Avrupa yaratmak olduğu görülmektedir¹². Sözleşme, kadına karşı şiddet ve cinsiyete dayalı ayrımcılık konularında temel standartları ve devletlerin yükümlülüklerini belirlemektedir. Mağdurların sadece güvenliğini sağlamak, fiziksel ve psikolojik sağlıklarını yeniden tesis etmek için değil aynı zamanda yaşamlarını yeniden yapılandırmak için kapsamlı bir çerçevenin tasarlanması gerekmektedir. Bu çerçeve insan haklarına dayalı bir yaklaşıma dayanmalıdır.

Sözleşme, Avrupa'da ilk kez kadına yönelik şiddeti ve aile içi şiddeti önlemek, mağdurları korumak ve faillerini cezalandırmak için yasal olarak bağlayıcı standartları belirlemektedir. Kadınların insan haklarının korumasındaki önemli bir boşluğu doldurmakta ve aile içi şiddetin tüm mağdurlarına ilişkin korumayı genişletmesi için tarafları teşvik etmektedir. Bununla beraber, gerçek anlamda kadın erkek eşitliğini daha geniş kapsamda sağlamak için kadına yönelik şiddetin yok edilmesini ve böylece ayrımcılık biçimi olarak kadına yönelik şiddetin önemli ölçüde daha fazla tanınmasını çerçevelemektedir¹³. Sözleşme, Avrupa ülkelerini hukuki olarak bağlayan ilk belgedir.

İstanbul Sözleşmesi, Avrupa Konseyi Bakanları Komitesinin Avrupa Konseyi üye devletlerine gönderdiği kadınların şiddete karşı korunmasına ilişkin, toplumsal cinsiyet standartları ve mekanizmalarına ilişkin ve kadın ve erkeklerin çatışmayı önleme ve sona erdirme ve barışı oluşturmadaki rollerine ilişkin tavsiye kararları ve ilgili diğer tavsiye kararları ile kadına karşı şiddet konusunda önemli standartlar oluşturan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin giderek genişleyen içtihat hukukunu ve Medeni ve Siyasi

¹¹ CEDAW Komitesi'nin 1989 tarihli 12 Nolu Tavsiye Kararı'nda kadınların şiddetten korunmasının üye devletlerin yükümlülüğünde olduğu belirtilmiş ve ülke raporlarında bu yönde geliştirilen tedbirlerin rapor edilmesi istenmiştir. 1992 tarihli 19 Nolu Tavsiye Kararı'nda ise, kadına yönelik şiddetin cinsiyete dayalı ayrımcılığın bir sonucu olduğu açıkça beyan edilmiş ve şiddetin en önemli nedenlerinden biri olduğu vurgulanmıştır.

¹² BAKIRCI, s. 134.

¹³ "İstanbul Sözleşmesi", <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/istanbul-sozlesmesi> (Erişim: 04.04.2018).

Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Kadına Karşı Her Türlü Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (CEDAW) gibi uluslararası sözleşmeleri dikkate alarak hazırlanmıştır.

Sözleşme incelendiğinde genel olarak aşağıdaki değerlendirmeleri yapmak mümkün olacaktır: Öncelikle, Sözleşme'nin 3-a ve 3-b maddelerinde "kadına karşı şiddet" ve "aile içi şiddet" kavramları tanımlanırken fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddetin yanı sıra ekonomik (zarar) şiddet de kadına yönelik şiddet biçimlerinden biri olarak tanımlanmıştır. Diğer yandan, Sözleşme, "toplumsal cinsiyeti" tanımlayan ilk uluslararası belgedir. Sözleşme'nin 3-c maddesinde "*toplumsal cinsiyet, belli bir toplumun kadınlar ve erkekler için uygun gördüğü sosyal olarak inşa edilen roller, davranışlar, etkinlikler ve yaklaşımlar anlamına gelir.*" şeklinde tanımlanmıştır.

Sözleşme'nin 4. maddesinde, taraf devletlerin, herkesin, özellikle de kadınların, gerek kamu gerekse özel alanda şiddete maruz kalmaksızın yaşama hakkını yaygınlaştırmak ve korumak için gerekli olan yasal ve diğer tedbirleri alacakları vurgulanmıştır. Dolayısıyla, Sözleşme sadece ev içi şiddeti değil; işyeri, okul, cezaevi vs. gibi kurumlarda ya da kamusal alanlarda meydana gelen şiddeti de yasaklamaktadır¹⁴. Sözleşme çerçevesinde ev içi şiddet, aynı evde yaşıyor olsun ya da olmasın mevcut ya da eski eş ya da partnerler arasında yaşanan her türlü şiddet edimini içerecek şekilde anlaşılır. Dolayısıyla "aile" olmayı, evlilik birliği içinde bulunmayı ya da aynı evi paylaşıyor ya da paylaşmış bulunmayı gerektirmez¹⁵. Aynı maddenin 3.

¹⁴ BAKIRCI, s. 135.

¹⁵ Bu çalışmanın yapıldığı sırada Ankara 2. Aile Mahkemesi son derece önemli ve emsal olacak bir nafaka kararı vermiştir. Mahkeme, hamile kaldıktan sonra sevgilisine şiddet uygulayan ve onu tehdit eden genç erkeğin evden 3 ay süreyle uzaklaştırılmasına, tedbir sürecinde de erkeğin genç kadına 300 TL nafaka ödemesine karar vermiştir. Mahkeme, yasa yerine İstanbul Sözleşmesi'nin "partnerler" arasındaki şiddet de "aile içi" şiddet sayılacağı yönündeki hükmünü esas alarak örnek bir karara imza atmıştır. Karar özetle şöyledir: (*nüfus kayıtlarından taraflar arasında evlilik bağı olmadığı belirlenerek*) "*Her ne kadar 6284 sayılı yasadaki açık bir hüküm bulunmamakta ise de İstanbul Sözleşmesinin 3/b bendi uyarınca partnerlerin de aile içi şiddet tanımı içinde yer aldığı, Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmaların 'kanun' hükmünde olduğu, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların, aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümlerine göre karar verilmesi zorunlu olduğu dikkate*

fıkrasında Sözleşme, şiddet mağdurlarına eşit koruma sağlanmasını öngörmekte ve mağdurlar arasında her türlü ayrımcılığın yasakladığını vurgulamaktadır. Sözleşme, yalnızca taraf devletlerin vatandaşı olan kadınlar için değil, sığınmacı ve hukuki durumu ne olursa olsun göçmen kadınlar için de koruma sağlamaktadır.

Sözleşme'nin 7 ve devamı maddelerinde taraf devletlerin kadına yönelik şiddetle ilgili kapsamlı ve eşgüdümlü politikalar benimsenmesi, bu politikaların uygulanmasına ayrılan mali kaynaklar ve başta kadın kuruluşları olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının ve diğer sivil toplum aktörlerinin çalışmalarının desteklenmesi, bu kuruluşlarla etkili işbirliği tesisi ve veri toplama hususlarıyla ilgili bütüncül şekilde karşılıklı uygulamada bulunulmasını temin edecekleri düzenlenmiştir.

Sözleşme'nin 8. bölümü "*Uluslararası İşbirliği*" başlığını taşımakta ve kapsamındaki her türlü şiddetle mücadelede uluslararası işbirliği öngörmektedir. Uluslararası işbirliği, cezai ve sivil konularda yasal işbirliği ile sınırlandırılmamakla birlikte, Sözleşme uyarınca belirlenmiş cezai suçların önlenmesi ve ani zararlardan koruma sağlamak için bilgi alışverişine kadar uzanmaktadır.

Sözleşme hazırlanırken dört temel ilke dikkate alınmıştır¹⁶. Bunlardan ilki "şiddeti önleme"dir. İkinci olarak "şiddet mağdurunu koruma", üçüncü olarak ise "şiddet uygulayanı soruşturma ve kovuşturma işlemleri"nden söz edilir. Son ilke ise, "kadına karşı şiddetin sonlandırılmasına yönelik politikalar"dir.

Sözleşme, sadece kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetle mücadele etmemekte, aynı zamanda kadın-erkek eşitliği ilkesinin hayata geçirilmesini amaçlamaktadır. Medeni durumlarına bakılmaksızın tüm kadınları şiddetten korumayı hedefleyen Sözleşme, şiddete uğramış kişilerin haklarını korumaya yönelik önlemler alırken cinsel kimlik ve cinsel yönelim de dâhil olmak üzere ayrımcılık yapılmamasını öngörmektedir. Sözleşmeyi imzalayıp onaylayan

alınarak ve dosyadaki belgelere göre takip mahkememizce değerlendirilmiştir."<http://www.hukukihaber.net/gundem/emsal-nafaka-kararibirlikte-yasayan-sevgililer-aile-sayildi-h194845.html>(Erişim:23.05.2018).

¹⁶ [http://www.kadinininsanhaklari.org/kadinin-insahaklari/yasalardaki-haklarimiz/uluslararasi-sozlesmelerde-kadinin-inshaklari/kadin.a-yonelik-siddet-ve-aile-ici-siddetin-onlenmesi-ve-bunmucadeleye-iliskinavrupa-konseyi-sozlesmesi-istanbul-\(Erişim:05.04.2018\).](http://www.kadinininsanhaklari.org/kadinin-insahaklari/yasalardaki-haklarimiz/uluslararasi-sozlesmelerde-kadinin-inshaklari/kadin.a-yonelik-siddet-ve-aile-ici-siddetin-onlenmesi-ve-bunmucadeleye-iliskinavrupa-konseyi-sozlesmesi-istanbul-(Erişim:05.04.2018))

devletler, en başta kadına yönelik her türlü şiddeti önlemek ve bununla mücadele etmek için devlet çapında etkili, kapsamlı ve birbiriyle uyumlu politikaların benimsenmesi ve uygulaması olmak üzere belli bazı sorumlulukları yüklenmiş olmaktadır. Sözleşme bütüncül politikaların bir parçası olarak veri toplama ve araştırma yapılmasını desteklemeyi amaçlamaktadır¹⁷.

Sözleşmenin getirdiği yükümlülükler o kadar önemlidir ki; 2. maddenin son fıkrasına göre silahlı çatışma durumlarında bile geçerliliğini korur ve taraf devletlerin bunu garanti altına alması gerekir.

İstanbul Sözleşmesi, 9. bölümünde “*İzleme Yöntemi*” başlığı altında “Kadınlara Yönelik Şiddetle ve Aile İçi Şiddetle Mücadele Konusunda Uzmanlar Grubu” yani kısa adıyla GREVIO’yu düzenlemiştir. GREVIO¹⁸, Taraflarca Kadının ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesine ve Şiddete Karşı Mücadele Konusunda Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin uygulanmasının izlenmesinden sorumlu bağımsız uzman bir kuruluştur. GREVIO en az on, en çok da on beş üyeden oluşacak, üyelerin cinsiyet ve coğrafi bölge açısından dengeli olması, ayrıca farklı konularda uzmanlaşmış olmaları gözetilecektir. Üyeler, dört yıllık bir görev süresi için tarafların aday gösterdiği kişiler arasından taraflar Komitesince¹⁹ seçilecek; üyeler ancak bir dönem daha görev yapabilecek ve taraf ülkelerin vatandaşları arasından seçilecektir. Dürüstlük, yetkinlik, bağımsızlık, erişebilirlik ve dil becerileri (İngilizce veya Fransızca) GREVIO üyelerinin aday gösterilmesi ve seçilmesi için temel ilkelerdir²⁰. Sözleşme’ye göre, GREVIO kendi çalışma esaslarını kendisi belirleyecektir. GREVIO’nun ilk on üyesi, 4 Mayıs 2015 tarihli ilk toplantısında Taraflar Komitesi tarafından seçilmiştir. GREVIO, ilk toplantısını ise 21-23 Eylül 2015 tarihinde Strazburg’da gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda çalışma esaslarına ilişkin kurallar²¹ kabul edilmiş ve Başkan ve Başkan Yardımcıları seçilmiştir. 2015 yılından itibaren Prof. Dr. Feride Acar, İstanbul

¹⁷ <https://bianet.org/1/85/186497-istanbul-sozlesmesi-nedir> (Erişim: 05.04.2018).

¹⁸ “GREVIO”, Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence ifadesinin kısaltılmış halidir.

¹⁹ Sözleşme’nin 67. maddesinin 1. fıkrasına göre Taraflar Komitesi, Sözleşmeye Taraf ülkelerin temsilcilerinden oluşacaktır.

²⁰ <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio> (Erişim: 10.04.2018).

²¹ GREVIO’nun çalışma esasları Strazburg’da 14-17 Şubat 2017 tarihleri arasında yapılan toplantıda değiştirilmiştir.

Sözleşmesi'nin denetim organı olan Uzmanlar Grubu'nun başkanlığını yürütmektedir²².

Sözleşme'nin 68. maddesinin ilk paragrafında *“Taraflar, GREVIO'nun hazırladığı bir soru formunu esas alarak, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine, GREVIO tarafından değerlendirilmek üzere, bu Sözleşmenin hükümlerinin uygulanabilmesini sağlayacak yasama tedbirleri ve diğer tedbirler hakkında bir rapor sunacaktır.”* düzenlemesi gereğince GREVIO, 11 Mart 2016'da Sözleşme'nin taraf devletlerce uygulanışının izlenmesi kapsamında İstanbul Sözleşmesi hükümlerinin yürürlüğe konmasına yönelik yasal ve diğer tedbirlerle ilgili bir anket çalışması (soru formu) hazırlamıştır. Bu süreçte, taraf devlet kendisine verilen süre içerisinde GREVIO'nun gönderdiği anket formunu yanıtlayacaktır. Bu bağlamda GREVIO, ilk değerlendirme döneminin anket formunu 2017 yılının Ocak ayında Türkiye'de hükümete iletmıştır. Anket formu 6 ana başlıktan oluşmaktadır:

1. Bütünleşik politika ve veri toplama
2. Önleme
3. Koruma ve destekleme
4. Maddi hukuk
5. Soruşturma, kovuşturma ve usul hukuku ile ilgili koruma tedbirleri
6. Göç ve iltica

Türkiye, anket formuna cevaplarından oluşan raporunu 2017 yılının Mayıs ayında sunması gerekirken, uzatma talep etmesi nedeniyle 2017 yılının Temmuz ayında GREVIO'ya sunmuştur. 9-13 Ekim 2017 tarihleri arasında GREVIO, Türkiye'den devlet temsilcileriyle bir araya gelmiş,

²² *“İstanbul Sözleşmesi'nin en önemli kazanımlarından birisi de devlete 'özen yükümlülüğü' (due diligence) ile davranma zorunluluğunu getirmesi. İstanbul Sözleşmesi'ne göre, devletin şiddet vakalarında harekete geçmek, mağdurun şikâyeti olmaksızın yargıyı harekete geçirmek, hatta mağdur şikâyetini geri çekse dahi buna devam ettirmek yükümlülüğü var. Zaten bu Sözleşmenin en önemli özelliklerinden biri de 'mağdur odaklı' olması. Dolayısıyla, birtakım şiddet vakalarında, basit olsun, hafif olsun, ne olursa olsun, mağdurun dâhil olmadığı, yargı sistemi dışındaki bir usulle bu işin sonlandırılması Sözleşme'ye katiyen uymaz.”* Bkz. Gökçeçişek Ayata'nın “Feride Acar ile İstanbul Sözleşmesi ve GREVIO Üzerine” söyleşisinden alıntı yapılmıştır. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/blog/feride-acar-ile-istanbul-sozlesmesi-ve-grevio-uzer/> (Erişim: 05.12.2018).

sonrasında ise Kasım 2017’de saha incelemesi yapmak için Türkiye’ye gelmiştir. Sözleşme kapsamındaki izlemenin sonuçları üzerine GREVIO hazırladığı Türkiye raporunun 15 Ekim 2018 tarihinde açıklamıştır²³.

GREVIO, ülke uygulamalarını kadın ve LGBTİ+²⁴ örgütleri tarafından hazırlanan gölge raporlarla değerlendirmektedir. Gölge rapor, bir şeyin uygulanmasından sonraki durumu analiz eden ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan rapordur. Bu rapor, resmi rapordan farklı bir rapor olup, bazı durumlarda resmi raporun hazırlanmasına yardımcı olur. Çoğu zaman ise resmi raporda belirtilmeyenleri ifade eder. Bir nevi muhalif rapor olarak da değerlendirilebilir. Türkiye’nin değerlendirmesinde ise bağımsız 84 kadın ve LGBTİ+ örgütü tarafından kaleme alınan ve İstanbul Sözleşmesi İzleme Platformu’na üye 81 kadın ve LGBTİ+ örgütü tarafından desteklenen gölge rapor da dikkate alınacaktır. Bu nedenle gölge rapor uluslararası bir komite olan GREVIO için oldukça önemlidir.

İstanbul Sözleşmesi İzleme Platformu üyesi kadın ve LGBTİ+ örgütleri kadına yönelik şiddetle mücadelede sözleşme yükümlülüklerinin devlet tarafından uygulanmasındaki eksik ve yanlışları özetledikleri ve mevcut durumu iyileştirmeye yönelik öneriler yaptıkları gölge raporu Mart 2018’de GREVIO ile paylaşmışlardır.

Gölge raporda, genel olarak Sözleşme’nin bütüncül bir yaklaşımla uygulanmadığı, ayrıca kadın erkek eşitsizliğini ve kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırma konusundaki siyasi irade eksikliği vurgulanmaktadır. İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu, İstanbul Sözleşmesi doğrultusunda 2012 yılında yürürlüğe giren 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine dair kanunun uygulanmasındaki aksaklıkların giderilmesi için de çağrıda bulunmaktadır.

²³ “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)’ nin hükümlerinin hayata geçirilmesini sağlayan yasal ve diğer tedbirlere ilişkin GREVIO (İlk) Değerlendirme Raporu Türkiye (Gayriresmi Çeviri) <https://kadinistatusu.aile.gov.tr/uploads/pages/grevioraporlari/grevio-rapor-turkce-5bd99d7dbb799.pdf> (Erişim: 05.12.2018).

²⁴ Lezbiyen, gey, biseksüel ve transgender sözcüklerinin baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır.

II. TÜRKİYE’NİN ANKET FORMUNA VERDİĞİ CEVAPLAR VE 2017 TÜRKİYE GÖLGE RAPORU

Türkiye’de İstanbul Sözleşmesi’nin uygulanması ve takibi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Dolayısıyla anketin cevapları Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü koordinasyonunda ilgili kamu kurumları²⁵, 40 sivil toplum kuruluşu ve 57 üniversitenin kadın sorunları araştırma ve uygulama merkezine yazılı görüş sorulmuş ve cevaplar bu bilgilerin derlenmesi ile hazırlanmıştır. Türkiye’nin alınan yasal ve diğer tedbirler bağlamında bu ankete verdiği cevaplardan bir kısmı şöyledir²⁶:

“1. Ülkemizde kadına yönelik şiddetle mücadele alanında temel politika öncelikleri Ulusal Eylem Planları vasıtasıyla ortaya konulmaktadır. Bunun yanı sıra 2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı’nda “Aile ve Kadın” başlığı altında yer alan “Politikalar” alt başlığında “Kadına yönelik şiddetin ve ayrımcılığın ortadan kaldırılabilmesi amacıyla özellikle erken çocukluktan başlayarak örgün ve yaygın eğitim yoluyla toplumsal bilinç düzeyi yükseltilecektir.” ibaresi yer almaktadır. Bu bağlamda Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Yükseköğretim Kurulu Stratejik Planlarında kendi görev alanlarıyla ilgili konularda “aile içi şiddetle mücadele”, “toplumsal cinsiyet eşitliği”, “adalet sisteminin aile içi şiddet suçları konusundaki kapasitesinin güçlendirilmesi” hedeflerine yer vermişlerdir.

²⁵ İçişleri, Adalet, Sağlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Milli Eğitim, Dışişleri, Savunma, Kalkınma Bakanlığı gibi Bakanlıkların yanı sıra, Yükseköğretim Kurumu, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu gibi kamu kurumlarından görüş alınmıştır. Ayrıca Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’nun da görüşleri alınmıştır. Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Hukuk Müşavirliği, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün de görüşleri alınmıştır.

²⁶ “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) hükümlerinin yürürlüğe konmasına yönelik yasal ve diğer tedbirlerle ilgili anket çalışmasına Türkiye Cumhuriyeti’nin

cevapları”, http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/585928a9369dc56d44f7cdf2/GRE_VIOANKETCEVAPLARI2017_T%C3%BCrkiye.pdf (Erişim: 30.04.2018).

2. 2015 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) "Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu" kurulmuştur. Komisyon çalışmaları sonucunda TBMM'ye bir rapor sunmuştur.

3. "6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" 20 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

4. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadınların güçlendirilmesi ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda KSGM tarafından gerçekleştirilen tüm çalışmalarda, üniversitelerden, özel sektöre, kamu kuruluşlarından sivil toplum kuruluşlarına kadar birçok tarafın katkı ve katılımları alınmaktadır.

5. Töre ve namus cinayetleri ve kadına yönelik şiddetin yoğunluklu olarak görüldüğü yerlerde kadınları güçlendirmeye yönelik faaliyetler yürütülmüştür.

6. Kadının insan hakları konusunda farkındalığın artırılması amacıyla, kanaat önderleri olarak addedilen; muhtarlar, din görevlileri, rehber öğretmenler, birinci basamak sağlık çalışanları ve sosyal çalışmacılardan oluşan 565 katılımcıya yönelik ikişer günlük on eğitim semineri düzenlenmiştir.

7. Ders kitaplarından ayrımcılık içeren resim, ifade ve benzeri tüm öğelerin çıkarılması çalışmaları kapsamında 2012 yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulacak kitapların eğitimciler tarafından elektronik olarak değerlendirileceği bir sistem geliştirilmiştir.

8. Aile içi şiddetin faillerine yönelik farklı bakanlıklarca kapsamlı çalışmalar yürütülmektedir. 6284 Sayılı Kanununun 26. ve 27. maddeleri kapsamında "Şiddet Uygulayana Yönelik Verilecek Destek Hizmetleri" belirlenmiştir.

9. Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlardan Hükümlü Olanlara Uygulanacak Tedavi ve Diğer Yükümlülükler Hakkında Yönetmelik 26.07.2016 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

10. Denetimli serbestlik eğitim ve iyileştirme çalışmaları arasında; madde bağımlılığı, öfke kontrolü ve suç davranışını önlemeyi hedef alan programlar yer almaktadır.

11. Mevzuatımızda cinsel taciz kavramı Türk Ceza Kanununun 105.maddesi ile İş Kanunu'nun 24. ve 25. maddelerinde düzenlenmiştir.

12. Türkiye’de 7/24 esası ile Türkçe, Arapça, Kürtçe olarak ücretsiz hizmet veren ASPB bünyesinde çalışan Alo-183 Sosyal Destek Hattı mevcuttur. Alo 183 hattı şiddete uğrayan ya da uğrama riski taşıyan, destek ve yardıma ihtiyacı olan kadın ve çocuklar için psikolojik, hukuki ve ekonomik danışma hattı olarak çalışmakta; bu kişilere hakları konusunda ve başvuracakları yerler hakkında bilgi vermektedir.

13. Mülki amirler ve risk olması durumunda acil durumlarda kolluk kuvvetleri tarafından acil uzaklaştırma kararları verilebilmektedir.

14. Türkiye uluslararası yükümlülükleri ve ulusal mevzuatı çerçevesinde yabancı kişileri geri göndermeme ilkesine titizlikle riayet etmektedir.”

Türkiye’nin anket formuna verdiği cevaplara karşın gölge raporda yer alan eksiklikler, eleştiriler ve öneriler genel olarak ifade edilecek olursa²⁷, kadın örgütleri öncelikle Türkiye’de yasa yapım ve uygulama süreçlerinde kadınların, Sözleşme hükümlerine uygun olarak, ailenin bir parçası gibi değil özerk bireyler olarak görülmesi gerektiğini belirterek kadınların aile içerisindeki haklarının korunması ve şiddetin ortadan kaldırılması için gereken adımların ivedilikle atılması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu bağlamda Türkiye’nin yıllardır kadına yönelik şiddet ile mücadele konusunda deneyimi olan bağımsız kadın hareketini görmezden geldiğine ve hatta dışlandığına yönelik bir eleştiri getirilmiş ve bundan vazgeçilmesi gerektiği belirtilmiştir. Gölge raporda, toplumsal cinsiyet, yaş, sağlık durumu, azınlık olma durumu, engellilik, göçmen ya da sığınmacı olma, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin Anayasa’nın 10. maddesine ayrımcılık yapılamayacak koşullar olarak açık bir şekilde eklenmesi gerekliliği ifade edilmiştir.

Raporda yer alan bir diğer eleştiri özellikle üst düzey yetkililerin söylemlerine yöneliktir. Buna göre üst düzey yetkililerin söylemlerinin tüm devlet mekanizmasına yansıdığı unutulmamalı, hem üst düzey yetkililerin söylemlerinin hem de devletin tüm yetkililerinin söylem ve icraatlarının Sözleşme’nin hükümlerine uygun olması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

²⁷ GREVIO’ya sunulmak üzere “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin hükümlerini yürürlüğe koyan yasal ve diğer tedbirler hakkında Türkiye’nin İlk Raporuna İlişkin Sivil Toplum Örgütlerinin Gölge Raporu, İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu, Eylül 2017, http://panel.stgm.org.tr//app//files/i/s/istanbul_soz_tr_izleme_platformu_golge_rapor.pdf (Erişim: 20.04.2018).

Kadına yönelik şiddeti önlemek ve gereken toplumsal dönüşümü sağlamak için, kadın ve erkeğin ayrıştırıldığı, kadınlığın aşağılandığı söylemlerden vazgeçmelidir. Kadına yönelik şiddetin kaynağının toplumsal cinsiyet eşitsizliği olduğu bilgisinden yola çıkılarak, kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmaları toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısı ile tanımlanmalıdır. Kadına yönelik şiddetin çoğunlukla aile ve aile gibi yakın ilişkilerin içinde üretildiği bilgisini yok saymadan, aile kavramına karşı gerçekçi ve eleştirel bir tutum geliştirilmelidir. Çalışmanın merkezine muhafazakâr ve dini değerlerin yaygınlaştırılması değil, kadınların insan haklarından eşit bir biçimde yararlanabilmesi ve güçlenerek bağımsız bir hayata kavuşması amacı koyulmalıdır. Devletin kadına yönelik şiddet ile mücadelede bu ilkeleri benimsemesi, bu doğrultuda bütüncül politikalar geliştirmesi gerekmektedir²⁸.

Hükümetin, kadına yönelik şiddet ile mücadelede üstüne düşen görevleri İstanbul Sözleşmesi'nin getirdiği yükümlülüklerle uyumlu olarak bir an evvel hayata geçirmeye başlaması gerekmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın bütçesinin kayda değer bölümü sosyal yardımlara aktarılmaktadır. Bu mevcut durum değiştirilerek, kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırmaya yönelik uzun vadeli çalışmalara ve şiddete maruz bırakılan kadın ve çocukların hayatlarını iyileştirmeye yönelik genel ve uzman destek hizmetlerine aktarılan finansal kaynakların payı önemli ölçüde arttırılmalıdır²⁹. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe sistemine geçilmeli; kaynaklar toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde dağıtılmalı, bunun için de ihtiyaçlar belirlenirken kapsayıcı ve katılımcı bir yaklaşım benimsenmelidir. Kadınların haklarını ilgilendiren yasama ve yürütme süreçlerine bağımsız kadın örgütlerinin anlamlı katılımı sağlanmalıdır.

Raporda yer alan bir diğer öneri "Kadın ve Eşitlik Bakanlığı" kurulmasıdır. Bu konudaki ortak talep KSGM'nin güçlendirilmesi ile uygun bütçe ile donatılmış, eşitliği sağlayıcı koordinatör ve icracı bir bakanlık

²⁸ 2017 Türkiye Gölge Raporu, s. 9-14. http://panel.stgm.org.tr//app//files/i/s/istanbul_soz_tr_izleme_platformu_golge_rapor.pdf (Erişim: 20.04.2018).

²⁹ 2017 Türkiye Gölge Raporu, s. 20-23. http://panel.stgm.org.tr//app//files/i/s/istanbul_soz_tr_izleme_platformu_golge_rapor.pdf (Erişim: 20.04.2018).

kurulmasını içermektedir³⁰. İstanbul Sözleşmesi'ne uygun olarak mağdur ve fail hakkında kaydedilen veriler cinsiyet, yaş, şiddet tipi ve yaygınlığı ile failin mağdur ile ilişkisi, coğrafi mevki ve engellilik gibi bilgilere dayalı olarak ayrıştırılmış olmalı, olayların ve mahkûmiyet oranlarının temel nedenlerini ve etkilerini kapsamlı ve alınan tedbirleri ve tedbirlerin verimine ilişkin bilgileri içermelidir. Devlet, kadına yönelik şiddet ile mücadelede veri toplama ve bu verileri şiddetle mücadelenin bir aracı olarak kullanma yükümlülüğü doğrultusunda veri toplamaya dair bütüncül bir yaklaşım oluşturmalı ve belirli aralıklarla araştırmalar yürütmelidir. Toplanan tüm verilerin (polis verileri dâhil) başvuran kadınların gizliliği ve güvenliği gözetilerek kamuya açık olması sağlanmalıdır³¹.

Önleme faaliyetlerinin genel esası olan kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması için toplumsal cinsiyet temelli rollerin, ön yargıların ve gelenek göreneklerin dönüştürülmesi gerekmektedir. Hükümetin kadına yönelik şiddete yaklaşımını ve bu alandaki politikalarını bu bakış açısıyla değiştirmesi gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığını oluşturan davranış kodlarının erken yaşlardan itibaren oluştuğu anlayışıyla hükümetin ilk kademedan başlayarak tüm yaygın ve örgün eğitim müfredatını toplumsal cinsiyet ayrımcılığı içeren ifadelerden arındırması ve müfredata kadına yönelik şiddete ilişkin kadınların insan hakları ve güçlendirilmesi odaklı bir anlayışla dersler koyması gerekmektedir.

Medyanın, cinsiyetçi ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştıran dilini dönüştürmesine yönelik kılavuz ve rehberler sivil toplum ve meslek örgütlerinin katılımıyla hazırlanmalıdır. Medyanın bu kılavuz ve rehberleri gözetip uygulaması sağlanmalıdır³². Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) üyelerine bu konuda eğitim verilmeli ve RTÜK mevzuatında ve ilgili diğer mevzuatta gerekli değişiklikler yapılmalıdır. Şiddete maruz kalan kadınların genel destek hizmeti kapsamına giren taleplerinin 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da

³⁰ <https://m.bianet.org/bianet/kadin/130027-kadinlar-aile-ve-sosyal-politika-degil-esitlik-bakanligi-istiyor>(Erişim: 30.04.2018).

³¹ 2017 Türkiye Gölge Raporu, s. 30-38. http://panel.stgm.org.tr//app//files/i/s/istanbul_soz_tr_izleme_platformu_golge_rapor.pdf (Erişim: 20.04.2018).

³² 2017 Türkiye Gölge Raporu, s. 35-37. http://panel.stgm.org.tr//app//files/i/s/istanbul_soz_tr_izleme_platformu_golge_rapor.pdf (Erişim: 20.04.2018).

belirtildiği biçimiyle, bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve sosyal hizmetler kapsamındaki diğer grupların taleplerinden ayrı değerlendirilmesi sağlanmalıdır. Şiddete maruz kalan kadınlar, destek için başvurdukları tüm kurumlarda yasal haklarının bütünüyle ilgili etkili bir şekilde bilgilendirilmelidir. Şiddet Önleme ve İzleme Merkez'leri (ŞÖNİM) hizmet tanımına uygun olarak sığınaklara yönlendirmenin yanı sıra kadınlara sosyal, hukuki ve psikolojik alanda 7/24 destek ve danışmanlık da sağlamalıdır.

Türkiye'nin nüfusu düşük olan kırsal kesimlerinde yaşayan kadınların karşılaştığı sorunlara ilişkin kadından yana olabilecek bir denetim ve şikâyet mekanizması oluşturularak bu kadınların haklarından faydalanmalarının önündeki her türlü engel ortadan kaldırılmalıdır. Kadınların şiddetten uzaklaşmak için başvurdukları kurumlarda fail ile arabuluculuk yapılması kati surette yasak olmalıdır.

İstanbul Sözleşmesi'nin öngördüğü standartlarda ve hem kırsal bölgelerin, hem kentlerin ihtiyacını karşılamayı esas alan yaygınlıkta ve sayıda cinsel şiddet kriz merkezi açılmalıdır. Bu merkezlerin, pek çok kamu hizmetine erişimi önünde engeller bulunan göçmenler, mülteciler, engelliler ve diğer özel ihtiyaçları olan kadınların ve çocukların erişimine açık olabilmesi için kurulması aşamasında gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Çocuk cinsel istismarı konusunda yapılacak düzenlemeler ile erken evlilikler engellenmeli, evlilik yaşı her koşulda reşit olma yaşı ile aynı olmalıdır. Çocuk evliliklerine mahkeme kararıyla verilen izinler iptal edilmelidir³³.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü koordinasyonunda, göçmen kadınların ve LGBTİ+'ların farklı sorunlarına dair hassasiyet ve politika geliştirilmelidir³⁴. Devlet tarafından sağlanan hizmetlerin ve belirlenen ihtiyaçların, toplumsal cinsiyet odaklı veriler temelinde, toplumsal cinsiyet perspektifiyle yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Şiddete maruz kalan göçmen kadınlara ve LGBTİ+'lara yönelik, çok dilli hizmetin sağlandığı, şiddeti önleme ve izlemede etkili ve sürdürülebilir sığınak modelleri oluşturulmalıdır. Ayrımcılık yaşağına

³³ 2017 Türkiye Gölge Raporu, s. 51. http://panel.stgm.org.tr//app//files/i/s/istanbul_soz_tr_izleme_platformu_golge_ra_por.pdf (Erişim: 20.04.2018).

³⁴ 2017 Türkiye Gölge Raporu, s. 91-93. http://panel.stgm.org.tr//app//files/i/s/istanbul_soz_tr_izleme_platformu_golge_ra_por.pdf (Erişim: 20.04.2018).

ilişkin düzenlemelerin LGBTİ+'ları ve onlara karşı işlenen nefret cinayetleri gibi hak ihlallerini de kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bütün ayrımcılık biçimlerini kapsayacak şekilde ayrımcılıkla ilgili özel bir yasa çıkarılmalıdır³⁵.

Engelli kadının şiddet ortamından uzaklaştırılmasına yönelik mekanizmalar yaygın ve erişilebilir olmalı, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da yer alan koruyucu ve önleyici tedbirler engelli kadınlar gözetilerek uygulanmalı, gereken özel önlemler alınmalıdır³⁶.

III. GÖLGE RAPOR IŞIĞINDA TÜRKİYE'YE YÖNELİK SOMUT ÖNERİLER

Genel olarak İstanbul Sözleşmesi'nden, GREVIO'dan ve Türkiye'nin ankete formuna verdiği cevaplar kapsamında kadına şiddetin önlenmesi, şiddete uğrayan kadınların korunması ve desteklenmesi ile ilgili yapılan çalışmalardan önceki bölümlerde söz ettik. Türkiye'nin cevaplarına karşı bir anlamda "muhalif rapor" olarak da adlandırılabilir olan özellikle kadın örgütlerinin eleştirisi ve önerilerini içeren "gölge rapor" üzerinde durduk. Kuşkusuz gerek devletin gerekse kadın örgütlerinin yaptıkları çalışmalar bağlamında şiddete dur demek, şiddet mağdurlarını korumak ve desteklemek için gösterdikleri çabalar gerekli ve değerlidir. Ancak tüm bunlardan önce toplumda kadına karşı şiddetin gittikçe artmasının fenomenolojik açıklamasını yapmaya ihtiyaç vardır³⁷. Yani bireyin davranışlarını anlayabilmek için onun kendine özgü algılayışının ve yaşantısının bilinmesi gerekir³⁸. Bu bağlamda aile içi şiddetin sebepleri önce tüm yönleriyle araştırılmalı, daha sonra ise bunları gidermeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Şiddet; biyolojik, psikolojik ve/veya sosyal sebeplerden kaynaklanabilir. Erkeklik hormonların etkisi, şizofreni, paranoid

³⁵ 2017 Türkiye Gölge Raporu, s. 46-48. http://panel.stgm.org.tr//app//files/i/s/istanbul_soz_tr_izleme_platformu_golge_rapor.pdf (Erişim: 20.04.2018).

³⁶ "Şiddete Karşı 50 Acil Önlem" başlıklı 2 Mart 2018 tarihli haber, <https://www.cnnturk.com/turkiye/kadina-siddete-karsi-50-acil-onlem> (Erişim: 30.04.2018).

³⁷ DİREK, Zeynep, Cinsel Farkın İnşası (Felsefi Bir Problem Olarak Cinsiyet), Metis Yayınları, İstanbul 2018, s. 202.

³⁸ CÜCELOĞLU, Doğan, İnsan Davranışı (Psikolojinin Temel Kavramları), Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, s.32.

bozukluk gibi psikiyatrik hastalıklar, antisosyal veya narsistik kişilik bozuklukları, alkol ve madde kullanımı ve dürtü kontrol bozuklukları biyolojik nedenler; duygusal baskı ve sorumluluklardan kurtulma isteği, yaşanan hayal kırıklıkları için bir çıkış yolu bulma isteği, isteklerini gerçekleştirme ya da empati yeteneğinin olmaması ve aile içi şiddetin olduğu bir ailede büyümek psikolojik nedenler; şiddetin öğrenilen bir davranış olması, kadın döven kişinin (eş, anne, kardeş) çevrede itibar görmesi, şiddet uygulayan kişilerin iletişim becerilerinde yetersiz oluşları ise sosyal nedenler arasında sayılabilir. Duygularını ifade edemeyen, düşüncelerini mantıklı bir zeminde anlatamayan kişiler sorun çözmede şiddete başvurma eğilimindedirler³⁹. Tüm bunlara yanlısı namus ve ahlak anlayışı, yoksulluk, eğitimsizlik, kadının ekonomik bağımlılığı hatta bunun tersine kadının gelirinin daha iyi olmasının oluşturduğu kompleks de eklenebilir. Dolayısıyla, kuşkusuz hukuki düzenlemeler önemlidir ve şiddet sorunu bu yolla bir ölçüde azaltılabilir de, sorun yalnızca hukuki düzenlemeler yapmak ya da hukuk önünde eşit olmakla ilgili değildir. Şiddette yol açan sebepleri tespit etmeden ve de toplumsal ve ekonomik eşitsizlik giderilmeden bu sorunla başedilmesi zordur.

Hukuki düzenlemelerin eksikliklerinin giderilmesi hatta daha iyisinin yapılmasının yararları azımsanamaz ancak sorunun uygulamadan kaynaklanan tarafları da vardır. Şiddet uygulayan ve şiddet mağduruyla doğrudan muhatap olmak zorunda kalan kamu görevlilerinin (kolluk, sağlık personeli, adli personel, hâkim, savcı) yapılan hukuki düzenlemelerin amacı konusunda bilgilendirilmesi daha da önemlisi, konuya duyarlılıklarının ve ilgilerinin sağlanması önemlidir. Konunun hassasiyeti dikkate alındığında bu kişiler görevlerini içtenlikle yerine getirmelidirler⁴⁰.

Evlilik, hem cinsler arasında hem de toplum nezdinde ailenin oluşmasına ilişkin bir çeşit sözleşme olarak tanımlanabilir. Evlilik gerçekleştiği andan itibaren cinsler arasında, içinde yaşadıkları toplumdaki önceki

³⁹ "Aile İçi Şiddetin Nedenleri Neler?", Uğur İlyas Canbolat'ın Hasan Basri İzgi Röportajı, 29.12.2008 tarihli Hürriyet Gazetesi Kelebek eki, <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/aile-ici-siddetin-nedenleri-neler-10648251> (Erişim: 15.04.2018).

⁴⁰ KARINCA, s. 109.

örneklerine atfen yeniden bir inşa süreci başlar⁴¹. Dolayısıyla hem bireyler hem de toplum için önemli olan evlilik gerçekleşmeden yani evlilik öncesi kadınların ve erkeklerin bireysel ya da çift olarak yardım almaları konusunda “Evlilik ve Evlilik Danışmanlığı” hizmetleri kurulması ve yaygınlaştırılması elzemdir⁴². Hatta evlilik öncesi alınması zorunlu olan sağlık raporu gibi bu hizmetin de zorunlu hale getirilmesi yararlı olacaktır.

Dinin toplumdaki önemi dikkate alındığında, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kadına yönelik şiddetin önlenmesi (özellikle töre ve namus cinayetlerinin önlenmesine yönelik) konusunda toplumu bilinçlendirmek üzere hutbe ve vaazlar vermesi, etkili yazılı ve görsel yayınlar yapması ve etkinlikler düzenlemesinin yararlı olacağı ortadadır⁴³. Bir başka konu ise “toplumsal cinsiyet eğitimi”nin gerekliliğidir. Ülke genelinde tüm kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve özel sektör çalışanlarına yönelik “toplumsal cinsiyet eşitliği” eğitiminin verilmesinin zorunlu hale getirilmesi sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra askerlik eğitiminde, camilerde, kahvehanelerde ve çok sayıda erkek çalışan istihdam eden kuruluşlarda kadına yönelik şiddet konusunda erkeklere yönelik zihniyet dönüşümünü sağlayacak eğitim programları düzenlenmelidir⁴⁴. Ancak en önemlisi toplumda “kadın” fikri güçlendirilmelidir.

Taha Akyol bir yazısında, Türkiye'nin modern sosyolojinin öncülerinden olan Durkheim'ın 19. yüzyıl Avrupası'nda hızla artan suç rakamlarını tahlil ederek “anomi” dediği kurlsızlık döneminden geçtiğini ve kurlsızlığın da en büyük mağdurunun çocuklar ve kadınlar olduğunu ifade

⁴¹ AKSAN, Gamze, “Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi”, Sistemantik Aile Sosyolojisi, (Ed: Mustafa AYDIN), Çizgi Kitabevi, Konya 2013, s. 171.

⁴² KARINCA, s. 110.

⁴³ Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı Çerçevesinde, Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında 22 Ağustos 2013 tarihinde imzalanan “Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Rolü ve Uygulanacak Prosedürler Eğitimi Projesi Protokolü” kapsamında bugüne kadar imam-hatip, müezzin kayyım, vaiz, vaize, kuran kursu öğreticilerine yönelik eğitici eğitimi ve alan eğitimleri düzenlenmiştir.

<https://kadinstatusu.aile.gov.tr/uploads/pages/dagitimda-olan-yayinlar/kadina-yonelik-siddetle-mucadele.pdf> (Erişim: 05.12.2018).

⁴⁴ KARINCA, s. 112.

etmiştir⁴⁵. Kuralsızlık, yukarıda değindiğimiz şiddet nedenlerinin oluşmasına zemin hazırlayan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de geleneksel kuralların kaybolduğu buna karşın yeni kuralların yerleşmemiş bulunduğu, hızlı şehirleşmeye başlayan, modern şehir hayatının toplumda egemen norm haline gelmesine kadar devam edecek zor bir sosyolojik dönemin içindeyiz. Tüm bunlar da maalesef insani değerlerin aşındığı, nezaketten uzak, şiddete daha çok yönelen bir toplum haline gelmemize yol açmaktadır.

“Dertlenerek ilgilenmek”, Gülriz Uygur tarafından geliştirilen bir terim olup, kendi ifadesiyle kökeni Aristoteles ve Ioanna Kuçuradi’nin görüşlerine dayanmaktadır⁴⁶. Buna göre, eğer insanlar bu erdemle hareket ederlerse, yapacakları her neyse onu gerçekleştirmeyi içtenlikle isterler. Böyle olunca da insanlar sorunu tüm ayrıntılarıyla kavrayıp, üzerinde düşünüp, çözüm üretebilirler⁴⁷. Bu noktada sorulması gereken “ben ne yapabilirim?” sorusu olmalıdır. Gerek şiddetin önlenmesinde gerekse şiddet mağdurlarının korunmasında ve desteklenmesinde devletin başta olmak üzere herkesin sorumluluğu söz konusudur. Hukuk öğrencisinin yoksul kadınlara haklarıyla ilgili bilgi vermesi, sokak ortasında yaşanan şiddete duyarsız ve tepkisiz kalmamak, hukuki düzenlemelerin caydırıcı nitelikte yapılması ve daha fazlası...

⁴⁵ AKYOL, Taha, “Kadın, Din ve Modernleşme”, 9 Mart 2018 tarihli Hürriyet Gazetesi, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/kadin-din-ve-modernlesme-40766061> (Erişim: 20.04.2018).

⁴⁶ UYGUR, Gülriz, “Hukuk Fakültesi Hukuk Klinikleri: Dertlenerek İlgielenmek Ankara Üniversitesi Örneği”, Yüksek Öğretim Dergisi, Y.2018/07, s. 72.

⁴⁷ Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde öğretim üyesi olan Prof. Dr. Gülriz Uygur, hukuk klinikleri yoluyla, hukuk eğitiminde dertlenerek ilgilenmeyi göstermeyi amaçlamaktadır. “(...) Hukuk Kliniklerimizin başlıca amacı her tek durumda insan hakları problemlerini görerek dertlenerek ilgilenmenin nasıl mümkün olduğunu göstermektir. (...)Bu bağlamda etik değerlerin hukukçu olmaktan ayrı olamayacağını bilgisini göstermek ve başkalarına karşı sorumluluğu örneklendirmek amaçlanmaktadır.” Bu bağlamda “Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Hukuk Kliniği” ve “Toplumsal Cinsiyet Hukuk Kliniği” nden söz edilebilir. <http://hukuklinikleri.hukukfelsefesi.org/hukuk-klinikleri/ev-ici-siddet-hukuk-klinigi/> (Erişim: 05.12.2018).

SONUÇ

Aile içi şiddet de dâhil olmak üzere kadına yönelik şiddet hala insan haklarının cinsiyete dayalı ihlallerinin en ciddi şekillerinden birisi olarak dünyaca bilinen ancak aynı zamanda göz ardı edilen ve birçok aileyi etkileyen gizli bir olgudur. Gerçek anlamda kadın erkek eşitliğini daha geniş kapsamda sağlamak için kadına yönelik şiddetin yok edilmesi ve böylece ayrımcılık biçimi olarak kadına yönelik şiddetin daha fazla bilinmesi gereklidir. Bu bağlamda İstanbul Sözleşmesi, Avrupa'da ilk kez kadına yönelik şiddeti ve aile içi şiddeti önlemek, mağdurları korumak ve faillerini cezalandırmak için yasal olarak bağlayıcı standartları belirlemiş ve kadınların insan haklarının korumasındaki önemli bir boşluğu doldurarak aile içi şiddetin tüm mağdurlarına ilişkin korumayı genişletmesi için tarafları teşvik etmiştir.

Tarihten gelen fiili kadın erkek eşitsizliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kadına yönelik şiddeti yok etmenin başlıca yolu, dezavantajlı konumda olan kadına pozitif destek sağlanarak, toplumsal, kültürel ve ekonomik engelleri kaldırmak için geçici toplumsal imkânlar sunmaktan geçer. Kadının toplumsal, kültürel, ekonomik etkinlik gösterebilmesi için önünün açılmasına ihtiyacı vardır. Kadının sosyal koşullarının iyileştirilmesi, sosyal bilincinin yükselmesini beraberinde getirecektir.

KAYNAKLAR

- AKSAN, Gamze, “Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi”, Sistematik Aile Sosyolojisi, (Ed: Mustafa AYDIN), Çizgi Kitabevi, Konya 2013.
- AKYOL, Taha, “Kadın, Din ve Modernleşme”, 9 Mart 2018 tarihli Hürriyet Gazetesi, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/kadin-din-ve-modernlesme-40766061> (Erişim: 20.04.2018).
- AYATA, Gökçeçiçek, “Feride Acar ile İstanbul Sözleşmesi ve GREVİO Üzerine”, Feride Acar ile söyleşi, 11 Nisan 2016, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/blog/feride-acar-ile-istanbul-sozlesmesi-ve-grevio-uzer/> (Erişim: 05.12.2018).
- BAKIRCI, Kadriye, “İstanbul Sözleşmesi”, Ankara Barosu Dergisi, Y.2015/4.
- BİNGÖL, Orhan, “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı I): Y. 2014.
- BORA, Aksu, Kadınların Sınıfı (Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası), İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2018.
- CAN, İslam, “Tarih, Toplum ve Kültür Bağlamında Aile ve Kadın”, Sistematik Aile Sosyolojisi, (Ed: Mustafa AYDIN), Çizgi Kitabevi, Konya 2013.
- CANPOLAT, Uğur İlyas, “Aile İçi Şiddetin Nedenleri Neler?”, Hasan Basri İzgi Röportajı, 29.12.2008 tarihli Hürriyet Gazetesi Kelebek eki, <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/aile-ici-siddetin-nedenleri-neler-10648251> (Erişim: 15.04.2018).
- CÜCELOĞLU, Doğan, İnsan Davranışı (Psikolojinin Temel Kavramları), Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.
- DİREK, Zeynep, Cinsel Farkın İnşası (Felsefi Bir Problem Olarak Cinsiyet), Metis Yayınları, İstanbul 2018.
- KARINCA, Eray, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddete İlişkin Hukuksal Durum ve Uygulama Örnekleri, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi, Ankara 2008.
- ŞEN, Ersan, “Bireyin Şiddete Karşı Korunması”, <https://www.kararara.com/forum/viewtopic.php?f=21&t=389229> (Erişim: 17.05.2018).

- UYGUR, Gülriz, “Hukuk Fakültesi Hukuk Klinikleri: Dertlenerek İlgilenmek Ankara Üniversitesi Örneği”, Yüksek Öğretim Dergisi, Y.2018/07.
- YANIK, Aygül; HANBABA, Zeynep; SOYGÜR, Sevinç; AYALTI, Büşra; DOĞAN, Meral, “Kadına Yönelik Şiddet Davranışlarının Değerlendirilmesi: Türkiye’den Kanıt”, Electronic Journal of Vocational Colleges, Y. Aralık 2014.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İnsan Hakları Hukuk Klinikleri, <http://hukuklinikleri.hukukfelsefesi.org/hukuk-klinikleri/ev-ici-siddet-hukuk-klinigi/> (Erişim: 05.12.2018).
- “İstanbul Sözleşmesi”, <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/istbul-sozlesmesi> (Erişim: 04.04.2018).
- “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) hükümlerinin yürürlüğe konmasına yönelik yasal ve diğer tedbirlerle ilgili anket çalışmasına Türkiye Cumhuriyeti’nin cevapları”, http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/585928a9369dc56d44f7cdf2/GREVIOANKETCEVAPLARI2017_T%C3%BCrkiye.pdf (Erişim: 30.04.2018).
- “Şiddete Karşı 50 Acil Önlem” başlıklı 2 Mart 2018 tarihli haber, <https://www.cnnturk.com/turkiye/kadina-siddete-karsi-50-acil-onlem> (Erişim: 30.04.2018).
- “GREVIO’ya sunulmak üzere Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin hükümlerini yürürlüğe koyan yasal ve diğer tedbirler hakkında Türkiye’nin ilk Raporuna İlişkin Sivil Toplum Örgütlerinin Gölge Raporu”, İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu, Eylül 2017, http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/i/s/istanbul_soz_t_r_izleme_platformu_golge_rapor.pdf (Erişim: 20.04.2018).
- <http://www.hukukihaber.net/gundem/emsal-nafaka-karari-birlikte-yasayan-sevgililer-aile-sayi94845.html> (Erişim: 23.05.2018).
- <http://www.kadinininsanhaklari.org/kadinin-insan-haklari/yasalardaki-haklarimiz/uluslararasi-sozlesmelerde-kadinin-insan-haklari/kadina-yonelik-siddet-ve-aile-ici-siddetin-onlenmesi-ve-bunlarla->

mucadeleye-iliskinavrupa-konseyi-sozlesmesi-istanbul-sozlesmesi-2/ (Erişim:05.04.2018).

<https://bianet.org/1/85/186497-istanbul-sozlesmesi-nedir> (Erişim: 05.04.2018).

<https://m.bianet.org/bianet/kadin/130027-kadinlar-aile-ve-sosyal-politika-degil-esitlik-bakanligi-istiyor>(Erişim: 30.04.2018).

<https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio> (Erişim: 10.04.2018).

Türkiye’de Kadın Hakları Alanında Kaydedilen Gelişmeler, T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-de-kadin-haklari-alaninda-kaydedilen-gelismeler.tr.mfa> (Erişim: 25.04.2018).

“Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)’nin hükümlerinin hayata geçirilmesini sağlayan yasal ve diğer tedbirlere ilişkin GREVIO (İlk) Değerlendirme Raporu Türkiye” <https://kadininstatusu.aile.gov.tr/uploads/pages/grevioraporlari/grevio-rapor-turkce-5bd99d7dbb799.pdf> (Erişim: 05.12.2018).

T.C. Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim: 05.12.2018).